

André Vermeulen

DE LIBERALE OPMARS

65 jaar vvd in de Tweede Kamer

Boom Amsterdam

De uitgever heeft getracht alle rechthebbenden van de illustraties te achterhalen. Mocht u desondanks menen dat uw rechten niet zijn gehonoreerd, dan kunt u contact opnemen met Uitgeverij Boom.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

*No part of this book may be reproduced in any way whatsoever
without the written permission of the publisher.*

© 2013 André Vermeulen
Omslag: Robin Stam
Binnenwerk: Zeno

ISBN 978 90 895 3264 0
NUR 680

www.uitgeverijboom.nl

INHOUD

Vooraf 7

I

Het begin: 1948-1963 9

2

Groei en bloei: 1963-1982 55

3

Trammelant en terugval: 1982-1990 139

4

De gouden jaren: 1990-2002 209

5

Met vallen en opstaan terug naar de top: 2002-2013 253

De fractievoorzitters 319

Gesproken bronnen 321

Geraadpleegde literatuur 325

Namenregister 327

VOORAF

De meeste mensen vinden politiek saai. De geschiedenis van een politieke partij moet dan wel helemaal slaapverwekkend zijn. Wie de politiek een beetje volgt, weet wel beter. Toch zijn veel boeken die politiek als onderwerp hebben inderdaad saai om te lezen. Uitgangspunt bij het boek dat u nu in handen hebt, was om de geschiedenis van de vvd-fractie in de Tweede Kamer zodanig op te schrijven, dat het trekjes van een politieke thriller krijgt. Dat is wellicht een wat ambitieus doel, maar de achterliggende gedachte was dat het boek ook boeiend moet zijn voor lezers die in hun dagelijkse bezigheden niet met politiek bezig zijn. Biografieën van bekende Nederlanders (en buitenlanders) uit de sport, het amusement, maar ook de politiek vinden in toenemende mate gretig aftrek. In de weinige boekhandels die nog over zijn, zien we tegenwoordig aparte tafels met (auto)biografieën. Beschouw dit boek als de biografie van de vvd-fractie zonder alle details van een echte biografie. Die zouden het weer minder toegankelijk maken.

Het is de eerste keer dat de historie van een Kamerfractie te boek wordt gesteld. Hiermee heeft de vvd de primeur. Geen andere politieke partij heeft de lotgevallen van haar vertegenwoordigers in Tweede of Eerste Kamer ooit eerder opgeschreven.

In dit boek zit een soort cesuur. Op één bron na is er niemand

meer in leven die de periode heeft meegemaakt van het begin in 1948 tot medio jaren zestig. Geschiedenis is niet alleen een verzameling feiten en gebeurtenissen, maar ook de wijze waarop de acteurs uit een bepaalde periode tegen die feiten en gebeurtenissen aankijken. Hoofdstuk 1 en een deel van hoofdstuk 2 zijn dus hoofdzakelijk gebaseerd op geschreven bronnen. Daarna is het beschrevene een mix van geschreven en gesproken bronnen.

Dit boek was niet tot stand gekomen zonder de inzet en medewerking van drie vrouwen in het bijzonder: Artha Ament, die 24 jaar ambtelijk secretaris van de fractie is geweest, heeft mij niet alleen begeleid en ondersteund, maar ook behoed voor fouten; Anouchka van Miltenburg, vicefractievoorzitter bij aanvang van dit project, heeft het mogelijk gemaakt dat dit boek tot stand kon komen; en Sylvia Bakker-Kempen, de archivaris van de fractie en het partijbureau, die met veel toewijding en ijver vergeten archiefmateriaal uit oude dozen en kasten tevoorschijn toverde. Zij heeft ook de foto's verzameld. Ik sta bij hen in het krijt.

André Vermeulen
oktober 2013

HET BEGIN: 1948-1963

Frits Bolkestein is een leergierig ventje van veertien jaar en zit in de tweede klas van het prestigieuze Barlaeus Gymnasium in Amsterdam, Neelie Kroes speelt in Rotterdam op de kleuterschool, niet met poppen maar met houten vrachtautootjes, en ook Hans Wiegel vermaakt zich nog in de zandbak, terwijl Ed Nijpels nog geboren moet worden. Terwijl deze kinderen nog geen flauwe notie hebben van de roem die zij later in politiek en bestuur zullen vergaren, loopt de 21-jarige Schilleman Overwater het Amsterdamse Centraal Station uit. Het is zaterdag 24 januari 1948. De snijdende en harde oostenwind maakt het met een paar graden boven nul onaangenaam koud. Gevoelstemperatuur min vijf, zouden we nu zeggen. De jongeman uit het Zuid-Hollandse dorpje Strijen trekt zijn kraag hoog op, steekt zijn handen diep in zijn jaszakken en loopt naar de halte van lijn 1. De tram staat gelukkig al klaar en negen haltes verder stapt hij uit op het Leidseplein. Overwater heeft van tevoren goed geïnformeerd hoe hij bij Theater Bellevue moet komen; hij kent de hoofdstad niet. Het is gaan sneeuwen, grote, natte vlokken, en dat zal nog uren zo doorgaan. Gelukkig hoeft hij niet ver te lopen. Hij wandelt langs hotel-restaurant Americain, slaat rechts af de Leidsekade op en betreedt even later het zalencomplex waar ruim twaalf jaar eerder Max Euwe wereldkampioen schaken is geworden tegen de Rus Aljechin.

Een week daarvoor is Overwater voor het eerst van zijn leven in Amsterdam. Zijn Partij van de Vrijheid (PvdV) heeft er vergaderd over samenwerking met het Comité-Oud. De jonge boerenzoon houdt als secretaris van zijn kiesvereniging scherp in de gaten hoe de politieke hazen lopen in naoorlogs Nederland. Leden van de Bond van Jonge Liberalen hebben de Partij van de Vrijheid nog geen twee jaar eerder opgericht uit onvrede over de conservatieve Liberale Staatspartij (LSP) van voor de oorlog. In de publieke opinie van het bevrijde vaderland wordt liberalisme op één lijn gesteld met de veroorzakers van de crisisjaren dertig. Was het niet immers het ongebreideld kapitalisme dat de wereld via de beurskrach van 1929 in brand had gezet?

Geert Wilders zal 58 jaar later de naam van de PvdV gebruiken voor zijn eigen PVV, door het woordje 'van' te veranderen in 'voor': Partij *voor* de Vrijheid.

De kiezers die de LSP in 1937 nog maar vier zetels gunnen (bijna een halvering ten opzichte van 1933), bestaan vooral uit welgestelde Amsterdamse kooplieden, Rotterdamse havenbaronnen en 'oud geld' van elders in het land. Om de partij er weer bovenop te krijgen, wordt de Leidse hoogleraar volkenrecht Benjamin Telders tot voorzitter gekozen. Hem is niet gegeven het tij te keren. De Duitsers verbieden de LSP en pakken Telders op omdat hij als professor openlijk heeft geprotesteerd tegen de ariërverklaring, die overheidspersoneel moet ondertekenen als bewijs voor het niet-joods zijn. De naamgever van het latere wetenschappelijk instituut van de VVD bezwijkt een maand voor de bevrijding in concentratiekamp Bergen-Belsen.

Voorzitter van de PvdV is Dirk Stikker, directeur Financiën bij Heineken en lid van de Eerste Kamer. In de zomer van '47 leest hij in het *Algemeen Handelsblad* een artikel van de hand van Pieter Oud, burgemeester van Rotterdam en oud-minister van Financiën in twee van de vijf vooroorlogse kabinetten-Colijn. Zijn Vrijzinnig Democratische Bond (VDB) is na de oorlog opgegaan in de Partij van de Arbeid van Willem Drees. De Nederlandse liberalen zijn weinig eensgezind en derhalve versnipperd. In het opiniestuk in de krant lucht Oud zijn hart over het socialistische

karakter van de PvdA en vraagt hij zich hardop af of het niet tijd wordt om de verschillende liberale stromingen te bundelen in één nieuwe, progressieve partij.

Stikker reageert in hetzelfde dagblad met een uitnodiging voor een bespreking van Ouds plannen. Het eerste gesprek tussen Oud en Stikker vindt plaats in Voorschoten, ten huize van de familie Korthals. De vader van de huidige partijvoorzitter Benk Korthals is nauw betrokken bij de oprichting van de PvdV, begin 1946. De gesprekken leiden ertoe dat Oud in de herfst uit de PvdA stapt en een comité opricht dat gaat werken aan de geboorte van een Democratische Volkspartij. Op de achtergrond speelt overigens een rol dat de PvdA-leiding een jaar eerder heeft geweigerd om hem op de kandidatenlijst voor de Eerste Kamer te zetten.

Op 15 november komen de heren met hun secondanten bijeen in het Heineken-kantoor aan het Tweede Weteringplantsoen in Amsterdam, de werkplek van Dirk Stikker. Daar discussiëren zij over de naam van de nieuw op te richten partij. Pieter Oud zegt er ruim twee maanden later in Bellevue dit over: 'Het vinden van de naam heeft nog de meeste tijd gekost. Niet omdat hier principiële verschillen lagen, maar omdat het niet zo eenvoudig was een naam te vinden die het karakter der nieuwe partij duidelijk naar buiten zou uitdragen. Toen is in de gedachtewisseling eensklaps de naam Volkspartij voor Vrijheid en Democratie tevoorschijn gesprongen. Waarom? Omdat geen naam beter kan weergeven wat ons voor ogen staat dan deze.'

De delegaties van de PvdV en het Comité-Oud praten die zaterdag bijna vier uur met elkaar over de nieuwe naam. Maar liefst zeventien varianten passeren de revue, waarbij Oud het meest voelt voor Vrije Democratische Volkspartij. Stikker vindt dat geen goed idee, omdat Stalin zijn communistische partij ook democratisch noemt. Alle aanwezigen zijn het er wél over eens dat de begrippen 'volkspartij' (voor alle lagen van de bevolking) en 'vrijheid' (als tegenwicht voor de PvdA, die individuele vrijheid niet belangrijk leek te vinden) in de naam tot uiting moeten komen. En zo is Stikker degene die met de suggestie komt van

Volkspartij voor Vrijheid en Democratie. Een suggestie waarmee iedereen kan leven. De vvd is dus eigenlijk geboren bij Heineken.

Feitelijk is er geen sprake van dat de PvdV van Stikker fuseert met de restanten van de vdb van Oud. Het comité gaat gewoon op in de Partij van de Vrijheid. Die zit immers met zes zetels in de Tweede Kamer en met drie afgevaardigden aan de overzijde in de senaat. Maar Oud eist wel het lijsttrekkerschap op voor de verkiezingen van 7 juli 1948, die nodig zijn omdat het kabinet-Beel een grondwetswijziging in de maak heeft voor de soevereiniteitsoverdracht van Nederlands-Indië. Als de vvd vervolgens in de Kamer zou komen met naar verwachting acht tot negen zetels, wil Oud ook de fractie gaan leiden. Hij is bereid daarvoor het burgemeesterschap van Rotterdam eraan te geven, wat hij later overigens niet doet. Stikker vindt het allemaal prima; met zijn baan in de directie van de bierbrouwerij heeft hij geen tijd voor de dagelijkse politiek. Het ligt dan ook voor de hand dat de senator en voorzitter van de Stichting van de Arbeid, want dat is Stikker ook sinds mei 1945, partijvoorzitter wordt van de nieuwe combinatie. Wel wil hij een sterke tweede man naast Oud voor het geval deze weer minister wordt, mocht de vvd meteen kunnen toetreden tot het volgende kabinet.

Over partijprogramma en kandidatenlijst voor de Kamer praten zij nauwelijks. Oud en Stikker zitten wat dit betreft op één lijn. De reglementen en statuten van de PvdV gaan naadloos over naar de vvd. Het gaat er eigenlijk alleen om aan de kiezers een nieuwe liberale partij te presenteren, die afrekent met het verleden.

Dat blijkt ook wel uit de openingswoorden die 'Schil' Overwater even na tien en die zaterdagochtend de 24e januari in Bellevue hoort uitspreken. Stikker zegt daar als voorzitter van de vergadering te hopen dat de bijeenkomst tot resultaten leidt die de PvdV tot verdere bloei moeten brengen. Dat moet wat hem betreft dan wel voor de lunch worden geregeld. Sprekers krijgen 'zo beknopt mogelijk het woord' en het scheelt dat niet iedereen aanwezig is: de Kamerleden Gijsbert Vonk en Henk Korthals zijn 'wegens ongesteldheid verhinderd'.

Pieter Oud daarentegen mag 's middags flink uithalen. Op 18 met een kroontjespen dicht beschreven vellen, vergelijkbaar met 36 A4'tjes nu, schetst hij de historie van het liberalisme in Nederland sinds 1901, het jaar waarin progressief liberalen zich afsplitsten van de Liberale Unie en verder gaan als Vrijzinnig Democratische Bond, enigszins vergelijkbaar met het ontstaan van Democraten 66 65 jaar later, hoewel dat strikt genomen geen afsplitsing is. Bij de vdb gaat het om kiesrecht voor vrouwen, bij D'66 om vernieuwing van het staatsbestel.

De aspirant-lijsttrekker van de kersverse vvd zet zich in zijn toespraak scherp af tegen de PvdA en tracht het bezoedelde blaazen van het liberalisme schoon te poetsen door het voor te stellen als een progressieve stroming. 'Historisch is het liberalisme de drager van de naam van de vooruitgang.' En even later: 'De PvdA lijkt meer en meer op de SDAP. Het nieuwe beginselprogramma van de PvdA spreekt over particuliere eigendom alsof daaraan alleen maar euvelen verbonden zijn. Wij staan daar lijnrecht tegenover.'

Ook Stikker laat zich niet onbetuigd. 'Zij [de PvdA] bedriegt zichzelf echter indien zij meent dat socialisme en democratie verenigbaar zijn.' Dat Oud en Stikker later dat jaar met dezelfde PvdA na 31 dagen van formatiebesprekingen in een regering zouden stappen, onder een socialistische minister-president, willen tijdens de oprichtingsbijeenkomst van de vvd maar weinigen geloven.

NEDERLANDS-INDIË

Het grootste probleem van die tijd, zo stelt de dan 61-jarige Oud, is de kwestie Nederlands-Indië. Direct na de Japanse capitulatie in augustus '45 roept de nationalistische vrijheidsstrijder Bung Soekarno de Republiek Indonesia uit. Ruim een jaar later leidt dat tot het Akkoord van Linggadjati, waar Nederland met Soekarno afspreekt dat hij Java, Sumatra en Madoera mag besturen als onderdeel van een Verenigde Staten van Indonesië onder Nederlandse leiding.

Oud en ook de PvdV is daar tegenstander van. Een grote

meerderheid van de Nederlandse bevolking moet niets hebben van welke vorm van verzelfstandiging dan ook. Het besef dat 'wij' een koloniale bezetter zijn, is nog lang niet doorgedrongen. Alleen de PvdA en de communistische CPN steunen het akkoord. De behoudende regeringsfractie van de Katholieke Volkspartij (KVP) ziet het niet zitten, waarop aanvoerder Carl Romme een motie aangenomen krijgt die uitspreekt dat Nederland de overeenkomst met Soekarno naar eigen inzicht mag interpreteren. Oud is er dik tevreden over: 'Ik ben de KVP erkentelijk voor de remmende werking die zij hier heeft uitgeoefend,' zegt hij in de oprichtingsvergadering. Tegelijk ligt hier de kiem voor zijn latere ruzie met Stikker en de internationale hoon en toorn die Nederland over zich afroept.

In de zomer van '47 stuurt de regering troepen naar Java en Sumatra om de belangen van het Nederlandse bedrijfsleven veilig te stellen. Oud vindt dat deze Eerste Politionele Actie veel te laat en te beperkt van opzet is. Nederland is sterk verarmd uit de Duitse bezetting gekomen en heeft de Gordel van Smaragd nodig om er economisch weer bovenop te komen. Dat is eind jaren veertig het algemeen gevoel in de maatschappij. De aanval op Soekarno's leger wordt na twee weken gestaakt, onder grote diplomatieke druk van Washington en Moskou. Eind '48 geeft Den Haag andermaal opdracht tot een gewapend ingrijpen en neemt het leger Soekarno en zijn entourage gevangen. Ook dwingen de Verenigde Staten tot een staakt-het-vuren.

PRODUCTSCHAPPEN: OPKOMST EN ONDERGANG

Een ander punt dat de vvd eind jaren veertig bezighoudt, en dat zou tot in de huidige tijd voortduren, is de oprichting van de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie (pbo). Direct na de bevrijding benoemt koningin Wilhelmina een kabinet van socialisten, links-liberalen en partijlozen, met als taken het weer op de rails zetten van de economie, de voedselvoorziening en het oppakken van foute Nederlanders.

De SDAP-minister voor Handel en Nijverheid Hein Vos, tevens

oprichter van het Centraal Planbureau, komt met een voorstel om de economie op strak-socialistische wijze van bovenaf te sturen. Zijn politiek leidsman Willem Drees, die op Sociale Zaken zit, neemt dat evenals premier Schermerhorn (ex-VDB) over. Sterker: het noodkabinetje lanceert een heuse propagandacampagne in de kranten en op de radio om de bevolking rijp te maken voor een drastische verandering van het maatschappelijk reilen en zeilen.

De Portugese premier Salazar bedenkt in de jaren dertig dat arbeiders en werkgevers het best met elkaar in conclaaf kunnen gaan over bedrijfsbelangen en marktregulering, zonder inmenging van de staat, als mengvorm tussen kapitalisme en socialisme. Hitler-Duitsland neemt het model over, maar wel met sturing door de staat. Dat wordt in Nederland ingevoerd met NSB'ers als leidende figuren. De naoorlogse SDAP/PvdA staat uiteraard een minder totalitair model voor ogen, maar van een vrije marktontwikkeling is hier geen sprake meer.

Het duurt tot de verkiezingscampagne van 1948 voor de liberalen wakker worden. Uiteindelijk gaat de Kamer in 1950 akkoord met een afgezwakte versie van de pbo-plannen. Professor Oud probeert zeven jaar later om de pbo-sector alsnog de nek om te draaien door de Eerste Kamer op een andere manier te laten kiezen, waardoor de samenstelling een afspiegeling wordt van het maatschappelijk leven. Maar die opzet mislukt. De woorden die hij dan neerschrijft, krijgen nog een voorspellende betekenis: 'De bedrijfsgenoten kunnen het weleens zo goed met elkaar gaan vinden, dat het algemeen belang aan het groepsbelang wordt opgeofferd.'

Rond die tijd begint zich Hendrik 'Boer' Koekoek te roeren. In 1958 richt hij de Boerenpartij op uit protest tegen het machtige Landbouwschap, dat veel agrariërs een doorn in het oog is door de verplichte heffingen en dwingende verordeningen. In 1963 haalt hij drie zetels bij de Kamerverkiezingen, nadat de politie drie landbouwers in Drenthe uit hun boerderij had gezet omdat ze de heffing weigeren te betalen. Het draait uit op een kleine veldslag tussen een woedende menigte boeren en de poli-

tie en dat alles onder het oog van draaiende televisiecamera's. De tv-democratie heeft haar intrede gedaan.

Minister Henk Kamp zal de product- en bedrijfsschappen per 2014 afschaffen, na een jarenlange strijd hiervoor door vvd-Kamerlid Charlie Aptroot, die in 2012 burgemeester van Zoetermeer wordt. Aptroot, van 2003 tot 2009 woordvoerder Economische Zaken, ontdekt de weerstand tegen de product- en bedrijfsschappen op zijn rondgang in het bedrijfsleven, vooral bij het midden- en kleinbedrijf. Als hij in de fractie aankomt om de pbo aan te pakken ('Alleen al uit de tuinbouw kreeg ik 11.000 brieven vóór opheffing'), voelt hij weerstand. Tot drie keer toe probeert Aptroot het. Bij de derde keer krijgt hij de steun van fractievoorzitter Jozias van Aartsen, die als voormalig minister van Landbouw en Visserij het best een lastige zaak vindt, maar tegelijk beseft dat het hele idee van de schappen tegen het vrije ondernemerschap indruist.

Aptroot vindt dat de bedrijf- en productschappen vooral in stand worden gehouden door en voor de bestuurders. Die verdienen er immers een aardige boterham mee. 'Toen ik begon in 2003 sprak ik eens een toenmalige voorzitter van een van die schappen. Die zei ijskoud tegen mij: "Ach, elke tien jaar verschijnt er weer een nieuw Kamerlid en die probeert ons dan weer op te heffen. Maar wij zitten zo verankerd in de maatschappij, je hebt geen schijn van kans. Je bent gedoemd te mislukken." Die arrogantie maakte mij alleen maar nog gemotiveerder. Ik mocht van hem niet eens met de medewerkers praten. Hij zei de steun van CDA en PvdA te hebben, wat zijn positie onaantastbaar maakte.'

Aanvankelijk krijgt Aptroot alleen steun van D66. Laurens-Jan Brinkhorst, minister van Economische Zaken in de periode 2003-2006, geeft de liberale voorvechter van opheffing onder vier ogen zelfs groot gelijk, maar wil dat als bewindsman in een kabinet met CDA-ministers formeel niet gezegd hebben. Allengs groeit het sentiment tegen de pbo-sector en in december 2011 neemt de Kamer met negentig stemmen voor een motie aan die een definitief einde moet maken aan de verplichte heffingen die

de schappen ondernemers jaarlijks opleggen. Voor de rijksbegroting maakt het niets uit; het bedrijfsleven scheelt het 100 miljoen euro per jaar.

Meestal gebeurt er niets als de Kamer een motie aanneemt, maar in dit geval barst op de publieke tribune boven de plenaire zaal spontaan een applaus los. Rijen vol ondernemers, die doorgaans weinig tot niets op hebben met politiek, laten zich niet onbetuigd. PvdA-woordvoester Pauline Smeets, zelf verklaard voorstander van de pbo-structuur, feliciteert haar liberale tegenstander met zijn achtjarige gevecht.

Eigenlijk wil Aptroot dat het kabinet de wet uit 1950 intrekt, maar dat zou betekenen dat ook de Sociaal Economische Raad (SER) eraan moet geloven en dat durft hij niet voor zijn rekening te nemen. Een van de grootste polderbolwerken onderuithalen, dat gaat hem te ver. Frits Bolkestein zou er geen traan om gelaten hebben. Voor hem is de SER meer een 'Sociaaleconomische Rem. Corporatief gesmoezel.'

DINSDAG 27 JULI 1948

Terug naar 1948. In de aanloop naar de oprichting van de Verenigde Staten van Indonesië is een grondwetswijziging nodig, die een twee derde meerderheid vereist in beide Kamers. Oud begrijpt dat de vvd haar Indië-standpunt moet aanpassen willen de liberalen met succes het te 'rode' economisch beleid van het kabinet-Beel kunnen ombuigen. Dat laatste vindt hij nóg belangrijker dan behoud van de Archipel.

De regering heeft een commissie ingesteld waarin alle fractie-leiders uit de Tweede Kamer zitting hebben. Die commissie moet de wijziging van de grondwet voorbereiden. Er is een compromis bereikt waaraan alleen de Antirevolutionaire Partij (ARP) zich niet heeft gecommitteerd. Gezien de samenstelling van de Kamer (KVP 32, PvdA 29, ARP 13, CPN 10, CHU 8, PvdV 6, SGP 2) is na de verkiezingen een kabinet van minimaal drie partijen noodzakelijk voor een meerderheid van 67 stemmen in de Tweede en 34 in de Eerste Kamer (die heeft dan nog 50 zetels). Grote verschuivingen in de verkiezingsuitslagen zijn (nog) niet aan de orde. Oud

en Stikker rekenen er dan ook op dat de vvd kan aanhaken bij een kabinet van kvp en PvdA.

Maar de campagne wordt wel gebruikt om zich fel af te zetten tegen de socialisten van Drees. Het verkiezingsprogramma bestaat uit veertien punten 'van urgentie'. Dat is wat leesbaarder dan de huidige dikke nota's waarin politieke partijen hun standpunten neerschrijven. De zeven belangrijkste vvd-prioriteiten van 1948 zijn:

- onverwijld volledig herstel van de rechtsstaat ter verzekering der persoonlijke vrijheid en ter bescherming van de rechten der burgerij tegen ambtelijke willekeur
- territoriale en functionele decentralisatie van bestuur en wetgeving tot vermindering der gevaren die zijn gelegen in concentratie van overheidsmacht
- openbaar onderwijs voor iedereen
- krachtig streven naar ingrijpende beperking der overheidsbemoeiing met de handel en het bedrijfsleven
- gelijkstelling van man en vrouw voor de wet. Gelijke rechten tot benoembaarheid van vrouwen en mannen in overheidsfuncties
- het treffen van een samenstel van maatregelen waardoor het voortbestaan van een gezonde en krachtige middenstand wordt verzekerd
- belastingheffing naar draagkracht.

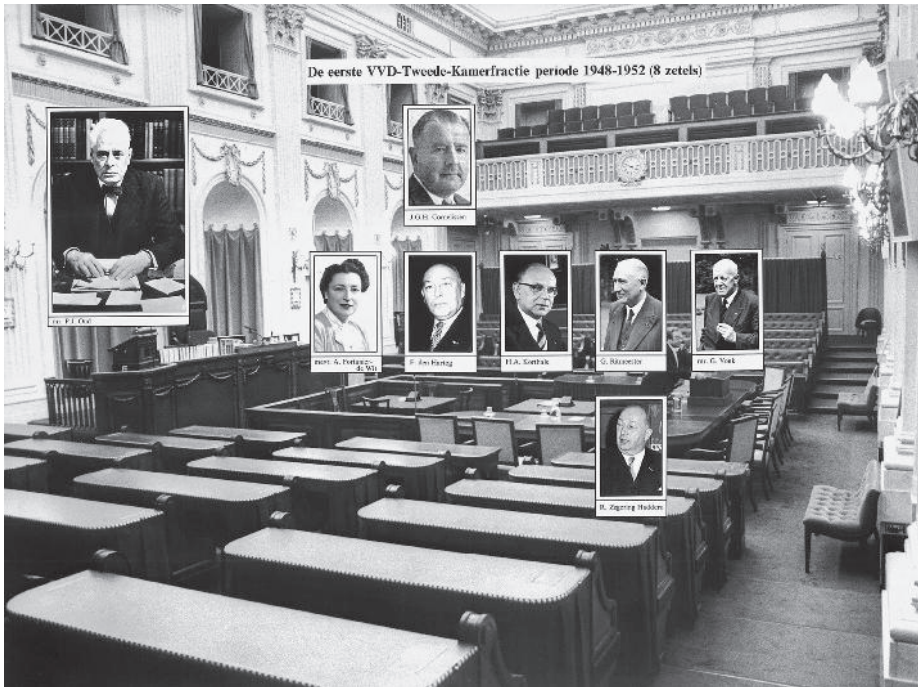
De vvd verspreidt de veertien punten per pamflet in een oplage van 1 miljoen stuks, waarvan de helft huis-aan-huis en bij winkeliers en boeren wordt bezorgd, en de andere helft onder alle rekeninghouders van de Postcheque- en Girodienst, de voorloper van de latere Postbank. De totale bevolking bestaat uit bijna 10 miljoen mensen, van wie er 5,4 miljoen mogen stemmen. Heel normaal in die jaren is dat vrijwilligers van de propagandateams op huisbezoek gaan. Zo kan het gebeuren dat 's avonds tussen zeven en negen uur de deurbel klingelt en een enthousiaste vvd'er komt waarschuwen voor het socialistische gevaar.

De groepen propagandavrijwilligers krijgen tijdens een stoomcursus op het hart gedrukt dat 'men nimmer mag vergeten dat het beroep op het publiek een emotioneel beroep moet zijn. Een suggestief appèl op het gevoel zal meer effect ressorteren dan een appèl op het verstand'. Op het partijsecretariaat in Den Haag zijn wat slagzinnen bedacht, waarvan de meeste werkelijk te flauw voor woorden zijn. Eén van de betere was nog *Geleide economie doodt alle energie*, en ook *De middenstand is de ruggegraat der maatschappij* kan ermee door. In de moderne variant heet dit *Het mkb is de motor van de economie*. Ook rijden er geluidswagens door de straten, waarin de bijrijder/passagier in zijn luidspreker roept: 'Stemt lijst 6, stemt op meester Oud!' Dat 'meester' slaat dan op zijn universitaire titel van mr. Duidelijk is dat het tijdperk van reclamebureaus en spindoctors nog lang niet is aangebroken.

De verkiezingen van 1948 staan niet in het teken van de wederopbouw of de nijpende woningnood, maar gaan vooral over het behoud van Nederlands-Indië. In de publieke opinie kan de wederopbouw alleen slagen als Nederland zich in Indië weet te handhaven en de jappencollaborateur Soekarno een toontje lager laat zingen. Een verkiezingsaffiche van de vvd die zomer laat een blank, een bruin en een zwart kind zien onder de tekst: *Het gaat nu om de toekomst van de kinderen en om het behoud van het koninkrijk*.

De uitslag op woensdag 7 juli is dan ook niet verrassend. Op deze onwaarschijnlijk sombere dag, waarbij het 's middags maar zeventien graden wordt en de zon zich niet laat zien, geeft de kiezer links een lichte afstraffing (sympathie voor Indonesisch nationalisme) en bezorgt ze rechts een bescheiden overwinning. PvdA en CPN verliezen elk twee zetels; de vvd wint er twee ten opzichte van de PvdV en de KVP blijft met 32 zetels de grootste. Het lid Charles Welter, die zich heeft afgesplitst omdat hij de Indië-politiek van zijn partij te slap vindt, scoort één zetel in de nieuwe Tweede Kamer; zijn kleindochter Lorette zal bijna veertig jaar later nog voor de nodige commotie zorgen in diezelfde Kamer.

Bijna drie weken later, op dinsdag 27 juli, is het weerbeeld volledig omgeslagen wanneer 96 volksvertegenwoordigers tegen



De eerste VVD-fractie in de Tweede Kamer trad aan op dinsdag 27 juli 1948. VVD-ARCHIEF

halfdrie 's middags de vergaderzaal aan het Binnenhof betreden om door voorzitter Josef van Schaik (KVP) te worden beëdigd. Buiten is het dik dertig graden onder een strakblauwe lucht. Oud, Vonk, Jeanne Fortanier-de Wit, Johan Cornelissen, Korthals, Govert Ritmeester, Floor den Hartog en Roelof Zegering Hadders zijn de eerste VVD'ers in de Tweede Kamer. Vier van hen komen uit de PvdV-fractie (Vonc, Fortanier, Korthals en Den Hartog). Oud wordt fractievoorzitter, Vonk vicevoorzitter.

Kamervoorzitter Van Schaik is op dat moment ook formateur, nadat twee eerdere pogingen van zijn partijgenoot Louis Beel om met de PvdA een kabinet te vormen waren gestrand. Informateurs bestaan nog niet.

De PvdA weigert genoeg te nemen met departementen buiten de sociaaleconomische invloedssfeer en het Indië-beleid.

Bovendien blokkeert Drees de deelname van de vvd aan het kabinet vanwege de felle campagne tegen de PvdA.

Van Schaik komt met een list. Hij biedt de PvdA het premierschap aan. In ruil daarvoor krijgt de KVP de meeste ministers (zeven tegen vijf voor de PvdA). De socialisten happen graag toe en Willem Drees wordt minister-president met Van Schaik als vicepremier zonder portefeuille. De vvd krijgt één ministerie: Dirk Stikker komt op Buitenlandse Zaken. Het ministerie van Oorlog is voor de CHU, evenals het toen nog aparte ministerie van Marine.

Het kabinet-Drees/Van Schaik treedt aan op 7 augustus en nog geen maand later geeft koningin Wilhelmina de troon over aan haar dochter Juliana. Samen met prins Bernhard maakt zij na de inhuldiging een rijtoer door de hoofdstad waarbij ook de Jordaan wordt aangedaan, waar dan nog geen yuppen, maar echte arbeiders wonen. De volkswijk ziet zwart van het oranje. En niet alleen de Jordaan, heel Nederland is die dag oranje gekleurd, meer nog dan bij de finales van het WK-voetbal in 1974, 1978 en 2010. Het is drie jaar na de oorlog, Nederland krabbelt langzaam op uit de ellende en puinhopen van vijf jaar Duitse bezetting. De woningnood is enorm en in één op de drie families is wel een (dienstplichtig) militair die naar Indië moet. Het jonge paar met de vier prinsesjes staat symbool voor een nieuwe, veelbelovende toekomst. Dat is de sfeer eind jaren veertig.

Tijdens de balkonscène op het Paleis op de Dam doet zich nog een incidentje voor, dat in Amsterdam nog wekenlang tot grappen zou leiden. Vol enthousiasme juicht Wilhelmina de nieuwe koningin toe, waarbij zij bijna haar bovengebittend verliest. Zo gebeurt het in die septembermaand regelmatig dat iemand die op het Centraal Station aankomt te horen krijgt dat de Dam is afgesloten, omdat men naar het kunstgebit van Wilhelmina zoekt.

VAN NEDERLANDS-INDIË NAAR INDONESIA

Drie maanden later is het feestgedruis vergeten. Het kabinet besluit over te gaan tot een Tweede Politie Actie omdat de republikeinse leiding in Jogjakarta (Djokja) niet tijdig heeft gerea-